

Jaarrede 2009: een trilogie

C.N.M. Renckens

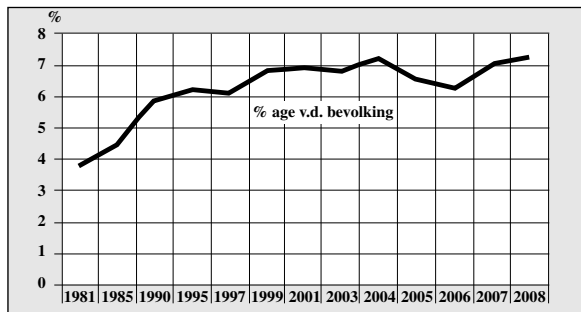
Geachte VtdK-leden,

Ik wil deze keer met u in mijn jaarlijkse eruptie aandacht besteden aan een drietal onderwerpen. Ten eerste wil ik een cijfermatig overzicht geven van de hedendaagse kwakzalverij in ons land, ten tweede wil ik een internationaal perspectief schetsen en ik wil eindigen met een klinische demonstratie, waarin u een curieuze geneeswijze kunt bewonderen, die door elke ziektekostenverzekering in ons land wordt vergoed.

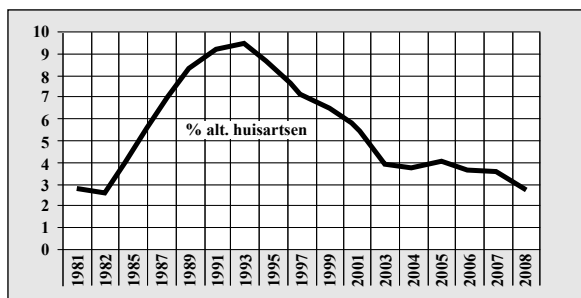
Kwakzalverij in ons land anno 2009 • Omdat de grootste impact van een contact met de kwakzalverij optreedt in een direct contact tussen slachtoffer en alternatief genezer en veel minder in de aanschaf van kwakzalversmiddelen zijn deze statistieken altijd het meest interessant. Het CBS houdt sinds 1981 jaarlijks bij welke percentage van de bevolking een alternatieve genezer bezoekt, anders dan de eventuele eigen (homeopathische of antroposofische) huisarts. Erg oud en niet geheel vergelijkbaar onderzoek van L.F. Bakker uit 1969 leverde een percentage op van een procent. In die paradijselijke tijd betekende dat dat 100.000 landgenoten een kwakzalver bezochten. Na de opkomst van de 'alternatieve geneeskunde' in de jaren '70 begon dat percentage te stijgen en bedroeg sinds het rampjaar 1993 met de grootste alternatieve activiteiten meestal tussen de zes en zeven procent (figuur 1).

Hetzelfde CBS vroeg jaarlijks aan de steekproef van 10.000 Nederlanders ook of zij een alternatieve huisarts hadden bezocht en die getallen ziet u in figuur 2. De jaren '90 waren in dit opzicht een dieptepunt in de huisartsgeneeskunde, maar ze geven sinds 1993 gelukkig een fraaie daling te zien. Ter (niet-afdoende) verdediging van de kwakzalvende huisartsen uit de jaren '90 kan aangevoerd worden dat er toen hevige concurrentie bestond tussen huisartsen (er was een overschot), terwijl de politiek een zeker voorkeursbeleid invoerde waarbij alternatief praktiserende huisartsen extra kansen kregen bij sollicitaties naar vestigingsplaatsen. De KNMG accepteerde dat klakkeloos en plaatste in *Medisch Contact* advertenties waarin naar antroposofische of homeopathische huisartsen werd gevraagd.

Een andere parameter voor de omvang van de wat serieuze kwakzalverij kan worden gevonden in de aantallen alternatieve artsen. Ook hier tekent zich sinds 1993 een geleidelijke

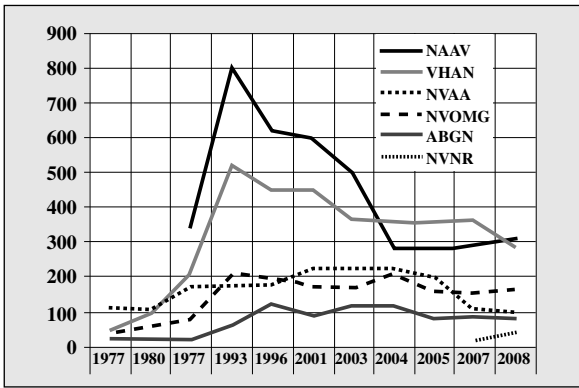
Figuur 1. Bezoek aan alternatieve genezer, de eigen alternatieve huisartsen niet meegerekend

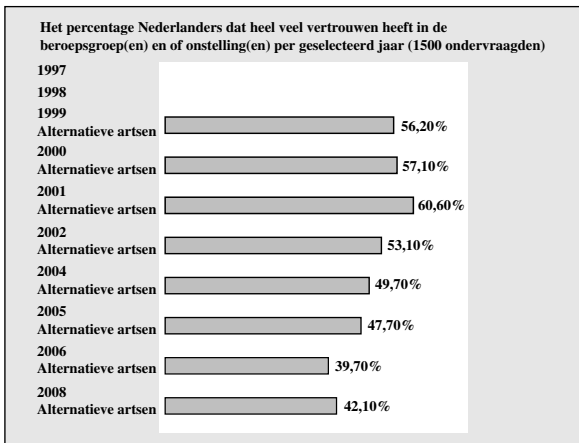
Figuur 2. Alternatieve huisartsen, bezocht door hun ingeschrevenen

daling af, zeker in aanmerking genomen dat het totaal aantal artsen in ons land in diezelfde periode flink steeg. Naar schatting zijn er momenteel in ons land tussen de 1000 en 1250 artsen alternatief actief. De CAM-artsen zelf noemden in hun brochure 'Introductie-dossier CAM' uit 2008 een aantal van 1500, maar dat is zeker sterk overdreven. Nicolai, vooraanstaand homeopathisch arts uit Rotterdam, schat het getal op 1000 en Nienhuys kwam bij tellingen in 2009 tot 881 leden van alternatieve artsenorganisaties (daarbij 109 artsen, die lid zijn van meer dan een club: de zogenaamde dubbeltalenten, die bijv. zowel homeopathie als acupunctuur beheersen) en telde daarnaast nog 370 'eenpitters', die niet aangesloten zijn bij een club. Hij kwam dus tot 1250 alternatieve artsen in 2009: ongeveer twee procent van alle artsen in ons land (figuur 3).

Het NIVEL onderzoekt sinds enige jaren hoe het publieksvertrouwen is in alternatieve hulpverleners, zowel artsen als niet-artsen. Beide getallen tonen een geleidelijke daling: in 1999 vertrouwde 56% van onze landgenoten de alternatieve arts en nu nog maar 42%, een daling van 25%. Met betrekking tot niet-artsen/kwakzalvers daalde dat percentage van bijna 18%

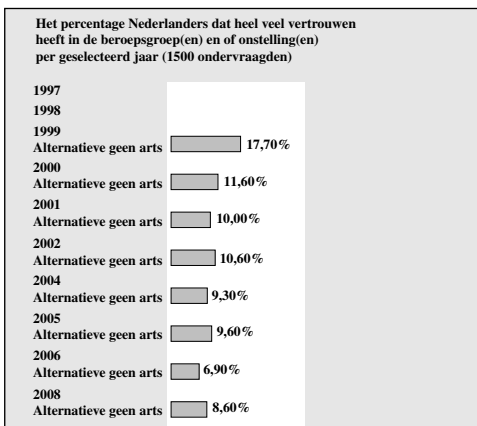

Figuur 3. Ledentallen alternatieve artsenclubs, inclusief de dubbeltalenten

Figuur 4. Bron NIVEL

Figuur 5. Bron NIVEL

in 1999 tot minder dan negen procent in 2008. Bemoedigende cijfers, dames en heren (figuur 4 en 5).

Het vertrouwen in reguliere hulpverleners als artsen, apothekers, verpleegkundigen e.d. is constant en bevindt zich tussen de 80 en 90%.

De uitgaven aan alternatieve zorg werden door mij in 2004 geschat op € 800 miljoen (€ 475 miljoen consulten en € 325 miljoen aan middelen). Brummelman kwam in dat zelfde jaar

tot een schatting van 700 miljoen: 500 miljoen consulten (waarvan 100 miljoen betaald door verzekeraars) en 200 miljoen aan middelen. Staatssecretaris De Jager becijferde in het kader van de voorgenoemde BTW-heffing op kwakzalverij dat hij 41 miljoen kon ophalen m.a.w. hij ging uit van € 215 miljoen 'wit' betaalde consulten. Tot nader aankondiging dekte hij dit nog niet binnenkomende bedrag door een verhoging van de accijns op wijn, zodat de wijndrinker in ons land het gelag betaalt.

Kackadorisprijswinnaar 2004 Paul van Dijk publiceerde in zijn laatste editie van *Geneeswijzen in Nederland* (2003) en grafiek waarin van een groot aantal landen de alternatieve consumptie werd vergeleken. Hij maakte de beginnersfout (maar zijn boek wemelt ook verder van de onjuistheden) om het Nederlandse getal samen te stellen uit de CBS-gegevens, die apart het percentage alternatieve huisartsen uitvragen en het bezoek aan alternatieve genezers, anders dan de eigen huisarts. Zo komt men aan een veel te hoog percentage, want - hoewel aanneemelijk dat mensen met een antroposofische of homeopathische huisarts een grotere medische consumptie vertonen dan mensen met een normale huisarts - niet alle contacten met een alternatieve huisarts betreffen natuurlijk een alternatieve behandeling. Ook zij verwijzen naar oogartsen of schrijven de anticonceptiepill voor (een homeopathische vorm van anticonceptie moet nog uitgevonden worden). Het balkje in de grafiek van Van Dijk zou dus nog wat lager hebben moeten zijn (zie figuur 6).

Internationale trends en ontwikkelingen •

Dit jaar verscheen ook een uitgebreide schatting van de kosten gemaakt voor CAM in de VS en ik zal deze afzetten tegen de uitgaven in ons land. Per hoofd van de bevolking geeft de Amerikaan per jaar plm. € 80 uit en de Nederlander zo'n € 47. In ons land valt dat bedrag uiteen in 70% consulten (1/3 wit en 2/3 'zwart' betaald) en 30% middelen, terwijl dat in de VS iets anders ligt: 65% middelen ('selfcare') en 35% consulten. Totaal bedrag in ons land plm. € 800 miljoen en in de VS € 34 miljard. Voedingssupplementen worden in de VS niet als alternatief beschouwd, maar daaraan wordt per hoofd plm. € 135 miljoen uitgegeven. Qua populariteit in de VS kunnen de volgende percentages u een indicatie geven: gebruik van natuurproducten (17,7%), 'deep breathing exercises' (12,7%), chiropraxie en osteopathie (8,6%), yoga (6%), homeopathie (1,8%) en acupunctuur (1,3%). Veel Amerikanen zijn een beetje gek, maar dat ruim een achtste van de bevolking periodiek therapeutisch zit te hyperventileren dat verraste uw voorzitter toch nog!

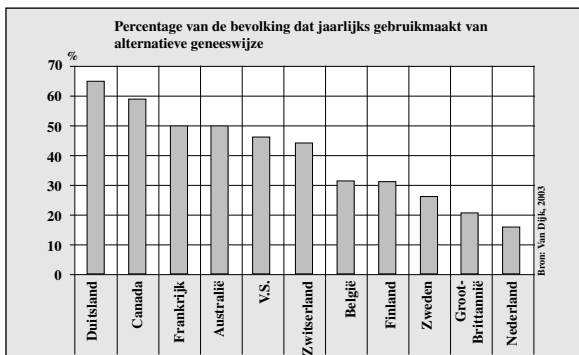
Dr. Xiaroui Zhang,
hoofd van de afdeling
Traditional Medicine

Leuk nieuws is te melden van het WHO-front. Dit numeriek door Derde Wereldlanden gedomineerde en verpolitiekte orgaan kwam in 2003 met een afgrondelijk eenzijdig overzicht van de werkzaamheid van Chinese acupunctuur en had nog in 2004 een vergelijkbaar document in voorbereiding over de homeopathie. Belgische vriend en scepticus Wim Betz kon de hand leggen op het concept en zo verstuurden meerdere skeptici afwijzend commentaar naar mevrouw Dr. Xiaroui Zhang, hoofd van de afdeling *Traditional Medicine* waarin CAM-mers en natuurgenezers uit de Derde Wereld onder één hoedje spelen. Zij reageerde aanvankelijk niet totdat Betz en ondergetekende door *The Lancet* (27 augustus 2005) werden geciteerd en nadat een opiniestuk over dit onderwerp ('Hoed u voor homeopaten bij de WHO', 31 maart 2005) in de *NRC* verscheen, reageerde zij in de *NRC* plotseling wel met een korte reactie. Het goede nieuws intussen is dat het definitieve rapport nog steeds niet verschenen is en vermoedelijk ook niet meer zal verschijnen. Men beseft maar al te goed dat er scherp op hen wordt gelet! Nog mooier is dat jonge honden uit Engeland, de *Voice of Young Science Network*, een deel van *Sense About Science* rond Simon Singh, die een brief schreven naar de WHO met het verzoek een veroordeling uit te spreken over de propaganda die wordt gemaakt voor toepassing van homeopathie bij tropische infectieziekten een ondubbelzinnig antwoord kregen van mevrouw Margaret Chan, directeur-generaal van de WHO.

Mevrouw Chan,
WHO-chief

Waakzaamheid blijft geboden tegen China's pogingen om haar traditionele geneeswijzen te exploiteren als handelsproduct. De werkzaamheid van alle Chinese kruiden op een nette manier aantonen, daarin gelooft men zelf niet meer. Nieuwe pogingen worden nu gedaan door haar acupunctuur en eventueel ook de kruidentroep te laten certificeren bij het

Figuur 6. Geflatteerde cijfers voor Nederland uit Paul van Dijk

NEN, waarbij sprake zou kunnen zijn van een ISO-certificatie. Het NEN informeerde op dit punt reeds naar de mening van uw bestuur en Timmerman treedt hierin op als woordvoerder. Kort wil ik u nog wijzen – voor velen uwer wellicht ten overvloede – op krachtige buitenlandse Engelstalige medestanders. Uit de VS komen de SBM-blog (*Science Based Medicine*) van anesthesist Kim Atwood, de onvolprezen *Quackwatch* van rustend psychiater Stephen Barrett en het tegen de ondergang worstelende blad *Scientific Review of Alternative Medicine* van W. Sampson en opnieuw K. Atwood. Aan dit op onregelmatige tijden verschijnende blad, dat werd opgericht in 1998 en dat zeer lezenswaardige 'narrative reviews' en commentaren bevat is tot vier maal toe opname in de Pubmed database onthouden, hetgeen een 'kiss of death' is voor een medisch tijdschrift omdat het de animo van auteurs om in zo'n tijdschrift te publiceren ernstig verkleint. De artikelen zijn immers elektronisch haast niet te traceren. Tijdens de respectieve afwijzingen (waarbij pro-CAM politici een rol lijken te spelen, de database Nationale *Library of Medicine*, waaruit Pubmed put, is een overheidsinstelling) zijn intussen tientallen CAM-tijdschriften wel in de NLM opgenomen. VtdK-leden kunnen het blad steunen door zich te abonneren, en hoewel het nogal duur is (\$ 70 per jaar bij een gering aantal issues, elf sinds de oprichting): wij bevelen dat van harte aan. www.sram.org: hoewel die minder fraai is dan die van de VtdK! In Engeland kan ik u wijzen op onze zustervereniging *Health Watch*, een nette maar kleine club met een interessant kwartaalblad, en op de zeer geestige en scherpe Quackometerblog van Andy Lewis. In elk land ter wereld floreren de skeptische clubs, voortgekomen uit het initiatief van o.a. Paul Kurtz die in 1976 CSICOP oprichtte, tegenwoordig afgekort tot CSI (*Committee for Skeptical Inquiry*), waarvan het Nederlandse Skepsis en het Belgische Skepp natuurlijk waardige leden zijn. Skepsis

zamelde voor onze Vereniging een aanzienlijk geldbedrag in toen het proces-Sickesz de financiële ondergang van onze Vereniging leek te kunnen worden.

Al met al heb ik u zowel in binnen- als in buitenland een aantal lichtpuntjes kunnen schetsen. Er zijn beroerder tijden geweest voor de kwakzalverijbestrijding. Piet Borst betitelde de strijd tegen de kwakzalverij als Sisyphusarbeid en hoewel Albert Camus in 1962 zijn meesterwerk *De mythe van Sisyphus* als volgt eindigde: 'De strijd op zichzelf tegen de top is voldoende om het hart van een mens te vullen. We moeten ons Sisyphus als een gelukkig mens voorstellen', menen wij te mogen concluderen dat resultaat geboekt wordt.

Mij beperkend tot de Nederlandse situatie constateerde ik dat ons land in internationaal perspectief een lage consumptie heeft en dat er een dalende waardering is voor alternatieve hulpverleners. Ons land heeft tevens in de VtdK de grootste antikwakzalverijbeweging ter wereld. Ik kan niet uitsluiten dat er tussen deze constatering een verband bestaat.

Klinische demonstratie • Mevrouw Sickesz bracht in 2004 als processtuk een door haar zoon gemaakte videoband in, waarop zij in actie te zien is, 'Orthomanele geneeskunde (OMG) in de praktijk'. Wat was zij teleurgesteld toen ter zitting bleek dat geen van de rechters de band bekeken had. Hoewel de behandeling plaatsvindt in een gezellige huiskamerambiance is de band nooit ingezonden in het programma 'Funniest homevideo's', waar hij zeker een serieuze tweede kans had gemaakt om de bekendheid van de OMG verder te vergroten. U leest hierbij een aantal citaten van Sickesz tijdens de behandeling. De rechters van het Amsterdamse Hof overwogen in hun vonnis, dat voor Sickesz gunstig uitviel, dat het feit dat haar therapie door alle verzekeraars wordt vergoed, een aanwijzing is dat de methode werkzaam zal zijn. 'Anders deden ze dat natuurlijk niet, etc.'

De klachten van de eerste patiënt worden niet duidelijk want de opname begint als Sickesz in hoog tempo een aantal vragen op de jonge man afvuurt. 'Pijn op de borst? Hartkloppingen? Pijn tussen de schouderbladen? Ademhalingsmoeilijkheden? Maagklachten? Darmklachten? Buikpijn?' Hierna richt Sickesz zich tot de camera en zegt: 'Wij hebben graag alle klachten, in tegenstelling tot de meeste artsen die al heel blij zijn als ze één klacht horen'. De man is nog niet tevreden als Sickesz haar vragenlijst heeft afgevoerd en wijst Sickesz erop dat al zijn klachten altijd in zijn linker lichaamshelft optreden.

Diagnostische fase patiënt 1: 'Deze SI-gewrichten

staan vast. Een gevolg van op één bil hangen'. 'De zeven staat helemaal scheef' (over een rib). 'Deze mijnheer heeft dus 1 tot en met 7 gekanteld naar rechts'. 'Dit dijbeen staat naar achteren gedraaid'. 'Het sleutelbeen staat hoog. De arm staat goed in de kom'. 'Met een scheef sacrum heb je veel neiging om aan te komen. Dat heb ik ook gepubliceerd'. Na aftasten van de nek: 'Deze mijnheer heeft geen whiplash'. *Therapie patiënt 1: 'En nu zes: even los zetten. Daar gaat-ie'. '...Dit hier zijn eigenlijk maagwervels'. '...Dan zetten we nu dit SI-gewricht los'. '...Dit darmbeen kiepert naar beneden. Het scheve sacrum, een onderuitgezakt heiligbeen, is gevolg van een val'. '...Kijk nu zit-ie goed!' (na hameren op een dwarsuitsteeksel) '...Vier tot en met zeven schuift. Dat kan ik vandaag niet tegelijk doen. Waarom niet? Dat wil Onze Lieve Heer niet.' (over de ribben) '...Die vibreren wij weer op de juiste plaats'(over vermeende hoogteverschillen van de bovenbeenspieren) ... Aan het eind van de behandeling betast zij de wervelkolom nog een keer en zegt: 'Dit is nu helemaal een rechte streep.'*

Diagnostische fase patiënt 2: Een licht corpulente vrachtwagenchauffeur met pijn in de rechter bil en een stijve rug.

'Hier is een naar binnen geslagen zitbeenknobbel.' '...Mijnheer heeft een scheef sacrum, gevolg van veel en foutief instappen. Hij is vrachtwagenchauffeur. Dat moet beter want anders gaat dat je je heupen kosten.' '...We zien dat hij niet zo slank is, gevolg van zijn scheve sacrum.' '...Dan hebben we hier nog een ribje dat naar buiten steekt. 'En na aftasten van de nek: 'Deze mijnheer heeft ook geen whiplash'.

Therapeutische fase patiënt 2: De interventies lijken erg veel op die bij de eerste patiënt, ook hier geduw en ook veel gehamer met name op de zitbeenknobbels: 'probeer dat maar eens met je handen, dat lukt je nooit. Hiervoor is echt een hamer nodig' '...Hier tikken wij de S 4 omhoog'...

Na afloop wordt de patiënt ondervraagd door de cameraman en verklaart dat hij verwezen werd door een fysiotherapeut en dat hij inderdaad ook vertrouwen heeft in de behandeling. Geflankeerd door Sickesz verklaart hij tevens dat hij nu beter kan lopen en 'Ik voel dat alles weer beter zit'. Even steekt een jonge vrouw haar hoofd om de hoek als de behandeling klaar is en zegt: 'Ma, moet mijnheer nog een nieuwe afspraak?'. Moest inderdaad, zes weken later.

Tot zover een demonstratie van een notoir genezere, die – m.m.v. het Amsterdamse Gerechtshof – bijna het failliet van de Vereniging veroorzaakte. Lang leve de Hoge Raad!

Ik dank u voor uw aandacht. ●